

וע"כ מקוצר זמן ודוחק השעה, אסכם שלענ"ד מותר במצב זה להרוס ולבנות ויש להזדרז ככל האפשר וה' יגמור עליכם לטובה ולברכה.

בידידות ואהבה רבה,

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים



### סימן ו

#### בדין תיקון אבני הכותל

בעהש"ת, בשלישי בשבת סטה ועשרים יום לאב הרחמן התשע"ח

אבן מקיר תזעק שנפלה בקול רעש גדול ממחרת יום ט' באב, אל המקום שייעדו למפירי דת, מנעיצת ציפרניהם, נזדעזעו גם אבני הכותל, וזעקתם עלתה מרום.

לכבוד יידי ותיבי הרה"ג רבי שמואל רבינוביץ שליט"א רב הכותל המערבי ומקומות הקדושים. החיים והשלום.

כב' שלח אלי את השאלה אשר צפה ועלתה מהאבן שנפלה למחרת צום תשעה באב מן הכותל המערבי, במקום שבו דורשים לדרוס ולרמוס קדושת המקום בגאווה ובוז רח"ל.

ובב' שלח אלי טומוס של כתבים בפקס, והיו מטושטשים, וביקשתי שישלח שנית ועד עתה לא קיבלתי, וברגע זה קיבלתי בפקס מכתבו של הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א רב העיר העתיקה, בתשובתו ששלח לכבודו, בענין זה.

א.

#### לכותל המערבי יש קדושת הר הבית

וחנה הרמב"ם כתב בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"ח) כשבונים ההיכל והעזרה בונים כאבנים גדולות, ואם לא מצאו אבנים בונים בלבנים, ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית וכו'.

להרחיב ולהגדיל, והמציאות היא שיש צורך להוסיף ולהגדיל ולהרבות ספסלים בבית הכנסת. ובודאי שזה חשוב וראוי ומצטרף לכל האמור להתיר. ובמצב הקיים בלא"ה אינו ראוי לשימוש, וכל הטעמים שאמרו להתיר לסתור שייכים גם במצב הזה.

ואני שוב ראיתי בעה"ו בכף החיים שם (סוף אות ב') שאחר שהזכיר לשון הרמב"ם ז"ל (בהלכות תפלה פ"א הי"ב) הנ"ל, וכתב דר"ל דלא מבעיא אם רוצים לבנות במקום אחר, דאין לסתור זה עד שיבנו האחר, אלא אפילו אם ירצו לבנות במקומו דלא אפשר אם לא יסתרו אותו, אפ"ה אין לסותרו אם לא יבנו אחרת, ולא מיבעיא כולו אלא אפילו כותל אחד ממנו לא יסתרו עד שיבנו החדש אצלו, ואח"כ יסתרו הישן, וזהו דוקא אם רוצים לסותרו כדי להרחיבו או לנאותו בבנין יותר נאה וחזק, אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כתליו ליפול סותרין אותו מיד כמ"ש אח"כ וכונתו כמו שמבואר בדברי מרן ז"ל וכנ"ל.]

עו"כ שם וז"ל, ונראה דבזה שכתב הרמב"ם ז"ל בצד השני, שרוצים לסותרו ולבנות במקומו כדי להרחיבו או לנאותו בבנין יותר נאה וחזק, להגדיל כבוד בית הכנסת, ואין בידם יכולת לבנות אחר וגם את זה כי אם דוקא לתקן את זה, אם יש להם ביהכ"נ קבוע חוץ מזה להתפלל בו בתמידות, או לשכור בית, ע"מ להתפלל בו בתמידות עד שיגמרו הבנין של בית הכנסת הזאת, אפשר שיש להקל ולסמוך על המתירין שכתבנו באות הקודם, כיון דלא אפשר בענין אחר. עכ"ל.

וקל וחומר שיש מקום להקל בנידוננו שמלבד האמור כאן, יש עוד נקודות להקל, שבמצב זה שהבית כנסת הזה כבר הרוס זה שנים, והוא עומד שמם, והצבור שכרו מאז מקום ושם מתפללים בימי החול ובשבת, וע"כ אין מקום להחמיר בזה, וגם שהצבור מפסיד הפסד מרובה המתמשך כל זמן שלא בונים את בית הכנסת, וזאת על ידי תשלומי השכר דירה של המבנים ששכרו, ובהצטרף כל זה, אין מקום להחמיר, רק יעשו כל הנדרש ויזרוזו את עושי המלאכה לעבוד ביום ובלילה ככל שהדבר אפשרי, וה' יעזורכם על דבר כבוד שמו, לרומם את בית ה' בהוד והדר, עד שיעמוד על תילו, ובזכות הקמת בתי כנסת ובתי מדרש בפאר והדר, נזכה לבנין בית המקדש בב"א.

התורה, ודורסים ברגל גאווה כל דבר שבקדושה, ועתה בעזרת מצח הם מאיימים לפרוץ פרצות מופרעות בקדושת המקום הנורא הזה. וברוך הנותן ליעף כוח שהעיר את רוחי בחסדו, עד שנלחמתי זה עידן ועידינים, ומהשמים סייעו לבלום התפרצותם, וה' יעזור הלאה.

**ועב"פ** אין לאסור לפצל האבנים במקום הזה, והנה באותה תשובה נדרשתי לפסוק בענין האבנים שיש בהם רקב ומתפוררים מהם חלקים, אם מותר לתקנם ובאיזה אופן, ועוד נשאלתי ע"י כב' בשם מומחים שיש צורך להוריד מהאבנים כל מה שנרקב וגם קצת מהאבן שעדיין בריא, ולמלא את זה בחומר מיוחד, כדי לשמור על שלמותם.

**ושם** כתבתי שהראב"ד ז"ל למד (בהלכה ט') שהרמב"ם ז"ל סובר שאיסור פיצול אבנים וסיתותם, וכן איסור בנין של עץ (שם ה"ט) שניהם אסורים גם בהר הבית, והוא ז"ל חולק בזה על הרמב"ם ז"ל, וס"ל דבעזרת נשים ובהר הבית מותר לפצל ולסתת את האבנים, ומותר לבנות שם בנין של עץ.

**ואולם** מהראב"ד עצמו בהלכות ע"ז (פ"ו ה"י) נראה שחזר בו ואוסר בנין עץ בכל הר הבית, ומודה להרמב"ם שאיסור זה נוהג בכל הר הבית, ועמד ע"ז מרן בכסף משנה בשתי המקומות, וע"ש מה שכתבתי משם כמה אחרונים וביניהם דברי מרכבת המשנה, ובמה שהערתי בזה.

## ב.

### דין בניה מעץ בהר הבית

**עוד** ציינתי שם להאגרות משה חיו"ד (ח"ד סימן ס"ג) שסובר דהרמב"ם אוסר סיתות אבנים, ובנין של עץ בכל הר הבית. ואמנם הכס"מ כתב שלהרמב"ם רק בעזרות הוא דאסור. והאגרו"מ כתב ע"ד הכס"מ, דבהלכה ט"ו כתב הרמב"ם, אבני היכל והעזרות, לשון רבים, וזה כולל כל הר הבית, דאין כותל מפריד בין עזרת כהנים לעזרת ישראל, ולמה נקט עזרות בלשון רבים, אלא ודאי דזה כולל כל הר הבית.

**ובתבתי** להעיר על ראית האגרו"מ מזה שנקט עזרות לשון רבים, דיש לדחות ולומר דעזרת ישראל ועזרת כהנים נקראים עזרות, שאעפ"י שאין כותל מפריד ביניהם, מ"מ חלוקים הם בשמותיהם, ומקומותיהם

**ותחלה** וראש עלינו לקבוע מעמדו של הכותל המערבי, וכבר העליתי להלכה ולמעשה בשו"ת שמע שלמה ח"ה (חיו"ד סימן ט"ז) שהכותל הוא חומת הר הבית ולא חומת העזרה, ואעפ"י שנחלקו בזה גדולי הדורות בכל הדורות, ורבים וכן שלמים העלו, שהכותל הוא חומת העזרה ורבנו הרדב"ז ז"ל בראש צבאם, וכן יש רבים וכן שלמים שחולקים ע"ז, כמו שפירטתי שם. מ"מ בימינו הוכיח מרן גאון ישראל בעל יביע אומר זללה"ה בהוכחה שאין עליה תשובה מן המציאות, שהכותל הוא חומת הר הבית, וגם אני הקטן הוספתי עוד שתי הוכחות בזה, כיעויין בשו"ת שמע שלמה ח"ה שם, שכל זה מבואר שם באר היטב, והדברים נכוחים ובהירים בס"ד.

**והדין** הזה דבונים באבנים גדולות ושאינ מפצלין אותם אלא מבחוץ, כל זה אמרו הרמב"ם בבנין ההיכל ובנין העזרה, ואינו שייך לנ"ד, אחר שהתברר להלכה ולמעשה שהכותל הוא חומת הר הבית דוקא ולא חומת העזרה, אך בודאי שיש בו קדושת הר הבית. ע"ש שנסתפקתי האם הכותל עומד מחוץ להר הבית והוא חומה להר הבית מבחוץ, או שעומד תוך הר הבית בקצהו, והוא סוף תחום הר הבית, ואחר שהסתפקתי שבתי ופשטתי את הספק בעה"ו, ע"ש. ועל כל פנים לכותל עצמו יש קדושת הר הבית. שהרי אמרו בגמרא (פסחים דף פ"ה ע"ב, וכ"פ הרמב"ם פ"ו ה"ט מהל' בית הבחירה) דעובי החומות כלפנים, ואם תימצי לומר שהחומות עומדים בפנים וגם הכותל עומד בקצה הר הבית, למה צ"ל דעובי החומות כלפנים, והרי הם עומדים בפנים על הר הבית. א"ו שהכותל עומד מחוץ להר הבית, והוא חומה בעד הר הבית, ע"כ הוצרכו לומר שדינו כלפנים. על כל פנים דינו של הכותל כאילו עומד על הר הבית. וא"כ כל הכותל יש לו דין של הר הבית. אך הרחבה שלפניו, ששם מתפללים המוני בית ישראל, אמנם היא לא מהר הבית, אבל היא בית כנסת הכי גדול בעולם, והכי קרוב למקדש, ואשר שם מתפללים רבבות אלפי ישראל תמיד, יומם ולילה לא ישבותו. שאין עוד תופעה כזו. ועוד שאין מקום שעומדים הכי קרוב למקום המקדש ומקום קדש הקדשים, כמו רחבת הכותל. כשגם הכותל עצמו מעלתו בקדש מצד עצמו היא מאד ייחודית. ושעליו לא על בילתו אמרו חז"ל שלא זזה ממנו שכינה לעולם. וחובה עלינו לנהוג שם בקדושה יתירה. בפחד ובמורא שנאמר ומקדשי תיראו. ובעוה"ר יש קלי דעת מופקרים שפרקו מעליהם עול מלכות שמים, עד שרומסים את

שכבר נפשט ספק זה על ידי מרן הראש"ל ביביע אומר הנ"ל.

**ואחר** הבירור כראוי העליתי שם, להתיר תיקון האבנים, אעפ"י שמפורר מהם קצת גם מהמקום הטוב שבאבן, כדי להרחיק את הרקב לגמרי וכפי הצעת המומחים, ואין בזה איסור השחתה, דהאיסור דלא תעשון כן לה' א-ל-היכם, הוא שלא להשחית ולקלקל את המקדש וקדשיו, כדמשמע בכתוב: את מזבחותם תתוצון ומזבחותם תשברון לא תעשון כן לה' וגו'. ומפורש כן ברמב"ם להדיא בהלכות בית הבחירה (פ"א הי"ז) וז"ל: וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח, או מכל ההיכל, או מבין האולם ולמזבח, דרך השחתה לוקה, שנאמר, ונתצתם את מזבחותם וגו', לא תעשון כן לה' א-ל-היכם. עכ"ל. הנה מפורש להדיא דרך השחתה הוא שאסרה תורה.

**ואם** במזבח אין איסור נתיצה אלא בדרך השחתה, ק"ו באבני הכותל, שאפשר שאין בו לאו, אלא רק איסור, פשיטא שאם עושה לטובת האבנים שלא יתקלקלו עוד, דבוראי שרי דלא רק שלא משחית אותם אלא זה הוא תיקונם והצלחתם של האבנים.

ד.

#### בנין בהר הבית נעשה ע"י יהודים וביום

**וידוע** שגם במקום קדש הקדשים ששם לא נכנס אפילו כהן גדול, אלא רק ביום הכיפורים בהקטרת הקטורת ובהזאות המיוחדות שנעשים בפנים, הנה אמרו במדות (מ"ה) ולולין היו פתוחים בעליה לבית קה"ק, שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות [לתקן הדרוש תיקון]. כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים.

**וכן** הוא ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ז הכ"ג) שכתב, מקום היה בעליה מכוון על קדש הקדשים וכו', בשעה שנכנסים הבנאין לבנות ולתקן בהיכל, או להוציא משם את הטומאה מצוה שיהיו הנכנסים כהנים תמימים, לא מצאו תמימים, יכנסו בעלי מומין, אין שם כהנים יכנסו לויים, לא מצא לויים יכנסו ישראל, מצוה בטוהורים לא מצאו טוהורים יכנסו טמאים וכו', עכ"ל. וכל זה הוא עפ"י הגמרא בעירובין (ק"ה ע"א). וזה הוא כדי לתקן או להוציא טומאה, אבל בנין של המקדש הוא רק ע"י יהודים, וע"כ העליתי דבעינן ע"י יהודים, דאסור לבנות בית המקדש ע"י גוים.

ידועים וברורים, ויש הבדלי גבהים במעלות ביניהם, כמבואר ברמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו, שם פירט כמה מעלות יש בין אחת לשניה. ועוד כתוב שם (פ"א הי"ז) דעושין גבולין עד כאן לישראל, עד כאן לכהנים, וע"ש שכתבתי עוד לדחות דברי האגרו"מ בכמה אופנים.

**עוד** כתבתי (שם אות ג') דאיסור סיתות הוא דין בקדושת הר הבית, וכמו שלא נכנסים שם בנעלים כן אסור לסתת שם אבנים, אפילו לצורך בנין של חול.

**ובאות** ד' שם, העליתי דהעיקר כדברי מרן הכסף משנה הנ"ל, שכל הדינים הנ"ל הם בעזרות, משער ניקנור ולפנים, אבל בהר הבית כולו מותר לבנות בנין עץ, רק אמנם אסור לסתת ולפצל האבנים בהר הבית, ודחיתי גם מה שהאגרו"מ מחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן ע"ש באורך.

ג.

#### דין האבנים שהוסיפו על הכותל

**עוד** הבאתי שם (אות ה') דברי הגאון היכל יצחק (הרצוג) שגם הוא הסיק שהכותל הוא חומת הר הבית, ומ"ש (פסחים פ"ה:) דעובי החומה כלפנים הוא גם בחומת ירושלים, ודן על נדבכי האבן שהוסיף השר הצדיק ר' משה מונטיפיורי ז"ל, אם נתקדשו, והוכיח דדינם כמו הכותל, ולא נחשבים לגג מעל האבנים [שאמרו שם גגין ועליות לא נתקדשו], דהעפר שנותנים על הבנין בטל לבנין בנדבך העליון, ועוד דלהראב"ב מה שאמרו גגין לא נתקדשו, קאי רק על גגין שהיו בנויין בעת שקידשו את העזרה, ולא בנוספים לאחר מיכן.

**ושם** העלה הגרי"ה הרצוג זצ"ל שיתקנו האבנים ע"י גוים, דחיישינן שלא יקפידו על טבילה.

**ובעניותי** העליתי (באות ו') שיש לבנות ולתקן אבני הכותל ע"י יהודים [ויש באבנים הללו כמה ספקות, אפשר שהנדבכים העליונים אינן קדושים, ואפשר שיש להם דין גג, וכו']. ועיין להלן.

**אלא** שהאגרו"מ כתב שהכותל הוא חומת העזרה, ולפי"ז אסור לישוב עליו. עו"כ שאפי' את"ל שהכותל נבנה בחול, הרי עובי החומה כלפנים, וכ"ש הכותל שהוא מבית המקדש ממש. [בסו"ד נראה שמסתפק האגרו"מ אם זה חומת הר הבית או חומת העזרה]. וכבר כתבתי

לאור כל האמור גם האבן הזאת שיצאה בזעקה רבתי מן הכותל ביום שאחר התענית של ט' באב, ולמקום שבו נפלה. נומקרא מלא דיבר הכתוב, אבן מקיר תזעק, והזעקה היא מרה וכואבת, מפני שבאים זרים לחלל את המקום במרד ובמעל, ובמקום שתמיד היו מקומות ברורים ונפרדים עזרת נשים לבד, ועזרת ישראל לבד, מפני קדושת השם והדר גאונו, ועתה רוצים לפרוץ גדרי התורה והמקדש, ולרמוס כל הקדוש לנו, ה' יפר עצתם ויקלקל מחשבותם, הם והתומכים בהם לתת יד לפושעים ולאשר עושי עולה, רח"ל.]

על כל פנים, נראה דפשוט וברור שיש לנו להשיבה על כנה עפ"י המומחים עם כל הזהירויות האמורות. על ידי יהודים ובהקפדה על כל הפרטים האמורים.

ויש להוסיף מה שכתב בספר מגלת אסתר על ספר המצות (מל"ת ס"ט) משם ספרים רבים, דתיקון הבית היא מצות עשה מן התורה, ודוחה מצות ל"ת של איסור כניסה, והובא בס' המפתח הל' בית הבחירה, (פ"ז הכ"ג).

ועל כן מצוה היא לתקן האבנים במקומם ולטפל בהם שלא יתפוררו, וגם למנוע סכנת נפילה, והבוטח בה' חסד יסובבנו, מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו, יגל יעקב ישמח ישראל.

מייחל ומצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר  
הראשון לציון  
הרב הראשי לירושלים



## סימן ז

### בענין יינות שלנו

בעהית"ט, י"ח אדר שני התסעי"ט

לידידי ועמיתי הרב הראשי לירושלים הגר"א שמו"ן של"מ"א החיים והשלום.

ראיתי מה שכתב לי מיום ו' אדר ב' בענין היין, ושם הביא מדברי הש"ע א"ח סימן ער"ב ס"ה, שהרמ"א ז"ל כתב שם שהיינות שלנו יותר טובים כשהן בלי מזיגה,

ואעפ"י שהגרי"ה הרצוג זלה"ה פסק שיעשו ע"י גוים, ומחלק בין גוים שבונים מעצמם שזה הוא שאסור, אבל כששוכרים את הגוי ומשלמים לו שכר פעולתו שרי. עכ"ד. יש מקום לפקפק בזה, ועל כן הטוב טוב שיתקנו יהודים יר"ש, ועליהם לטבול בכל יום במקוה טהרה כדת וכדין, דבעל קרי אסור ליכנס להר הבית, ובטבילה במקוה יוצאים מטומאה זו, ואע"ג דכולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרדה אדומה להטהר מזה, מ"מ זה לא מעכב שהרי טמא מת מותר ליכנס להר הבית, שלא אסרה תורה אלא במי שיצאה טומאה מגופו.

עוד כתבתי שם שיעבדו רק ביום, שנאמר ביום הקים משה את המשכן. ביום מקימים ולא בלילה, וכן פסק הרמב"ם בהל' בית הבחירה (פ"א ה"ב), ואעפ"י שהרדב"ז שם כתב דדין זה הוא רק משער ניקנור ולפנים, ולא בהר הבית, מ"מ העליתי שיש לחוש לזה גם בהר הבית כיע"ש שהזכרתי דהרמב"ם ז"ל שם הוסיף וכתב, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. עכ"ל. והרדב"ז ז"ל שם העיר דפסוק זה נאמר בבנין החומה ולא בבנין הבית. וכתב שהוא אסמכתא בעלמא. עכ"ל. ואם נפרש דכל זה נאמר גם בבנין הבית וגם בהר הבית, לא קשה מידי, דבכולם בונים רק ביום, ובכולם בונים רק מעלות השחר ועד צאת הכוכבים.

ה.

### החיוב להזהר במורא מקדש

עוד הוספתי שהעושים במלאכת קדש זו יזהרו במורא מקדש, כמבואר ברמב"ם בהל' בית הבחירה (פ"ז ה"ב) ואיזו היא יראתו שלא יכנס להר הבית במקלו או במנעלו שברגליו, וכו', ולכאורה יש להתיר בנעלי בד או גומי כמו ביום הכיפורים, ואע"פ שיש מקום לחלק ביניהם, מ"מ נראה שהעיקר שגם בהר הבית שרי, ובפרט שלא נכנס להר הבית ממש, רק על הכותל שדינו כלפנים [והעליתי שם שדין כל כלפנים הוא מדרבנן].

וראיתי בספר המפתח שם שכתבו בשם המנחת חינוך (מצוה רנ"ד אות ב') שאפשר שמותר בנעלים אלו, וע"ש להקת פוסקים שכתבו כן, וע"כ העובדים יעבדו עם נעלי בד או גומי דוקא. ורק ביום, ויזהרו במורא מקדש לכל פרטיהם ויזהרו באבנים שיעשו רק ההכרח.